

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

ORGANIZATION OF THE FORMATION PROCESS OF TEACHER'S READINESS FOR THE FORMATION OF SOCIAL MATURITY OF STUDENTS OF HIGHER AGRICULTURAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті обґрунтовано поняття готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів. Висвітлюються практичні аспекти організації формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів. Визначені основні вимоги до її організації. Доведено, що ефективність процесу формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів залежить від спеціально організованої діяльності, спрямованої на формування високого рівня готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів та організаційно-методичного забезпечення відповідної діяльності.

Ключові слова: готовність викладачів, формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів, етапи формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів.

В статье обосновано понятие готовности преподавателей к формированию социальной зрелости студентов. Освещаются практические аспекты организации формирования готовности преподавателей к формированию социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений. Определены основные требования к ее организации. Доказано, что эффективность процесса формирования готовности преподавателей к формированию социальной зрелости студентов зависит от специально организованной деятельности,

направленной на формирование высокого уровня готовности преподавателей к формированию социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений и организационно-методического обеспечения соответствующей деятельности.

Ключевые слова: готовность преподавателей, формирование готовности преподавателей к формированию социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений, этапы формирования готовности преподавателей к формированию социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений.

The article substantiates the concept of teachers' readiness to form social maturity of students. The practical aspects of organizing the formation of teachers' readiness for the formation of social maturity of students of higher agricultural educational institutions are highlighted. The basic requirements for its organization are defined. It is proved that the effectiveness of the process of formation of teachers' readiness for the formation of social maturity of students depends on the specially organized activity aimed at forming a high level of readiness of teachers for the formation of social maturity of students of higher agricultural educational institutions and oragogical and methodological support of the corresponding activity.

Key words: readiness of teachers, formation of teacher's readiness for formation of social maturity of students of higher agricultural educational establishments, stages of formation of readiness of teachers to formation of social maturity of students of higher agricultural educational institutions.

УДК 378.6:37.035.(477)

Данченко І.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського національного технічного
університету сільського господарства
імені Петра Василенка

Постановка проблеми. Професійна діяльність педагогів вищої школи спрямована на гармонійний розвиток особистості, яка виявляє здатність адекватного реагування на нагальні потреби сьогодення в умовах, що постійно змінюються. Сьогодні роль викладача, виступаючого як «ідентифікатор» або «дзеркало» для іншої людини, підтверджується тезою про діалогову сутність комунікації між викладачем і тим, хто навчається, з погляду розуміння особистості як особливого індивідуального стилю культури [1, с. 81].

Соціокультурними аспектами діяльності викладача є відповідні ролі: значущий інший, який «задає вершини»; значущий інший, що створює у свідомості тих, кого навчають, символічні образи; креативна роль викладача, що «добудовує» особистість студента як в інтелектуальному, так і в етичному відношенні [3, с. 15]. Зважаючи на це, однією з провідних якостей особистості викладача

вищих аграрних навчальних закладів (далі ВАНЗ) є готовність до професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичний аналіз досліджень проблеми професійної готовності особистості свідчить про те, що ця категорія має різноманітні психолого-педагогічні інтерпретації та розглядається як: стан підготовленості (Л. Кандибови, М. Левітов, Б. Ломов); в основу стану готовності покладено фіксовані настановлення, що формуються в результаті інтеграції суспільного та індивідуального досвіду і є внутрішніми регуляторами поведінки людини (Д. Узнадзе); сукупність моральних, психологічних та професійних якостей (М. Дьяченко, Л. Кандибович та ін.).

Педагогічні аспекти готовності до професійної діяльності розглядали О. Абдуліна, Ю. Алфьоров, І. Богданова, Н. Бугаєць, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, Т. Ільїна, Е. Карпова, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, І. Левіна, Р. Хмельюк та ін.

Незважаючи на розробленість даної проблеми в науковому дискурсі, проблема формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів залишилася поза уваги науковців, через що виникає необхідність визначення основних напрямків забезпечення відповідного процесу.

Мета статті – виділити основні напрямки забезпечення процесу формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів в освітньому процесі вищих аграрних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «готовність» як об'єкт уваги психолого-педагогічної науки визначається з боку останньої як: стійка характеристика особистості, яка є результатом підготовленості до діяльності (М. Дьяченко, Л. Кандилович, В. Крутецький та ін.); психічний стан (М. Левітов, Б. Ломов та ін.); цілісний функціональний стан психіки (Б. Ананьєв, К. Платонов, Д. Узнадзе та ін.).

Наукові дослідження дозволили уточнити поняття готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, яке розуміємо як цілісне, складне особистісне утворення, інтегративна якість особистості, що поєднує професійні знання, вміння, навички та якості особистості, які забезпечують результативність роботи, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів цієї праці, потреби в професійному самовдосконаленні.

Підсумок даних щодо визначення вихідного рівня готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, що були отримані, довів, що він є недостатнім. Тому виникла необхідність розробки, впровадження та перевірки ефективності відповідної методики.

Як наслідок конкретизовано діяльність, спрямовану на: визначення та розвиток потреби викладачів здійснювати діяльність, спрямовану на формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; розвиток мотивації щодо готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; набуття викладачами знань, умінь, навичок, необхідних для здійснення відповідної педагогічної діяльності; набуття викладачами досвіду застосування набутих знань, умінь, навичок у педагогічних ситуаціях; створення умов для реалізації викладачами набутого досвіду.

Для підвищення науково-теоретичного та методичного рівнів викладачів щодо формування соціальної зрілості студентів залучено такі форми роботи, як: проведення проблемних семінарів, науково-теоретичних конференцій, занять з елементами тренінгу, «круглі столи», дискусії; надання практичної науково-методичної допомоги на базі ВАНЗ; організація науково-методичного забезпечення підвищення рівня готовності викладачів.

Формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ відбувалося в такі етапи: інформаційно-аналітичний, прогностично-аналітичний, діагностичний, процесуально-результативний.

Аналітичний етап (мета: формування мотивації щодо діяльності, спрямованої на формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ; визначення рівня сформованості потреб у професійному саморозвитку викладачів щодо необхідності формування соціальної складової професійного вдосконалення майбутніх фахівців-аграріїв, зокрема соціальної зрілості студентів ВАНЗ).

Він передбачає проведення попередньої роботи з викладачами, зорієнтованої на мотивацію педагогічного колективу щодо формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; надалі – вивчення стану освіченості викладачів щодо сутності поняття «соціальна зрілість студентів ВАНЗ», аналіз отриманих результатів; розробку стратегії вирішення актуальних питань за темою дослідження.

На цьому етапі було організовано та проведено семінари, бесіди, проблемні дискусії, просвітницькі лекції, які передбачали формування у викладачів потреби та мотивації щодо необхідності формування соціальної зрілості особистості на сучасному етапі розвитку суспільства. З результатами відповідної діяльності було ознайомлено адміністрацію університету та навчально-наукових інститутів, а також її результати обговорювались під час виступів на засіданнях науково-методичної ради інститутів, на наукових, науково-практичних та науково-методичних конференціях.

Інформаційно-прогностичний етап (мета: ознайомлення викладачів із змістовою структурою соціальної зрілості студентів ВАНЗ та готовність викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; презентація програми формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ в освітньому процесі; обговорення концептуальних засад та змісту, форм та методів роботи з реалізації відповідної програми, визначення завдань практичної діяльності).

Під час зустрічей викладачі детально розглянули сутність, структуру соціальної зрілості студентів й готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів та ознайомилися з теоретичним матеріалом. Групова творча діяльність надала можливість змоделювати процес формування соціальної зрілості студентів із урахуванням відповідних організаційно-педагогічних умов.

Діагностичний етап (мета: діагностика рівнів сформованості соціальної зрілості студентів ВАНЗ та готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ).

На цьому етапі здійснюється організація та проведення науково-дослідної роботи, моніторинг ефективності діяльності викладачів щодо формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Проводиться корекція програми формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ на основі аналізу результативності виховної роботи, співпраці й взаємозв'язку між педагогічними працівниками, що передбачає зміну змісту програм роботи клубів, гуртків, плану виховної роботи, діяльності психологічної служби тощо. Допомога в оволодінні педагогами методикою діагностування рівня сформованості соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Активізується діяльність органів студентського самоврядування та всіх структур педагогічного колективу щодо формування виховного простору вищого аграрного навчального закладу для реалізації методики формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ. Визначаються напрямки діяльності щодо запобігання та усунення психолого-педагогічних бар'єрів готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів.

Процесуально-результативний етап (мета: науково-методичне забезпечення процесу формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ). Цей етап зорієнтований на визначення труднощів щодо організації формування соціальної зрілості студентів, окреслення подальших кроків щодо усунення недоліків та шляхів удосконалення виховного процесу. На зазначеному етапі проводилася узагальнена діагностика щодо виявлення рівня готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів після проведення з ними семінарських занять. Зорганізується робота творчих, проектних мікрогруп суб'єктів освітнього процесу.

У ході спілкування з педагогами підготовлено методичні вказівки з організації навчально-виховної роботи студентів ВАНЗ «Формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів», які містять: загальні методичні рекомендації з організації навчальної та виховної роботи студентів; поняття «соціальна зрілість особистості» та структурні компоненти соціальної зрілості; діагностичні методики щодо визначення рівня сформованості компонентів соціальної зрілості студентів; методичні рекомендації щодо впровадження методики формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів у навчально-виховний процес.

Підбиття підсумків дослідно-експериментальної роботи завершилося проведенням підсумкової науково-практичної конференції.

Спираючись на визначені Е. Зеєром [2] ключові кваліфікації викладачів-педагогів вищої школи, нами було визначено такі вимоги до організації та здійснення щодо формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, між іншим: дієвий

педагогічний гуманізм; соціально-економічні, правові, загальнопрофесійні знання і вміння; знання, уміння та здібності, що забезпечують особистісно-орієнтоване спілкування та педагогічну фасилітацію; соціальний інтелект; над-нормативна професійно-педагогічна активність; соціально-психологічна толерантність; емоційна стійкість та самовладання; педагогічна рефлексія; організованість; соціальна відповідальність; сенсомоторні здібності.

З метою ефективної реалізації відповідних вимог та підвищення рівня педагогічної компетенції викладачів ВАНЗ, виходячи з того, що викладачі ВАНЗ здебільшого не мають спеціальної педагогічної освіти, було розроблено низку методичних семінарів-практикумів (таблиця 1.1.).

Кожний з визначених методичних семінарів-практикумів складався з десяти підрозділів (таблиця 1.2.).

Навчально-виховний процес (згідно *оновлень чинного законодавства України – освітнього процесу*) – це складний процес, який можна охарактеризувати, зокрема, і як процес багатоканальної взаємодії між всіма його суб'єктами.

Згідно з дослідженнями А. Семенової багатоканальна взаємодія характеризується: встановленням відносин довіри на основі визнання іншої людини особистістю; виявленням розуміння і співчуття іншій людині; відвертістю, щирістю власної поведінки суб'єктів, відповідністю думок – почуттям, словам – невербальним діям – конкретній ситуації; надання суб'єктам свободи висловлення думок, почуттів, участі в прийнятті рішень і відповідальності за їх наслідки [4, с. 265].

Продуктивна багатоканальна взаємодія детермінована умовами, характером діяльності, як окремої особистості, так і студентської групи, кафедр, інститутів, педагогічного колективу ВАНЗ.

Однією з функцій взаємодії є координація і регулювання спільних дій, під час яких відбувається безпосередній контакт, упродовж якого здійснюється той чи інший вплив суб'єктів один на одного. Особистий контакт між членами колективу створює відповідні стосунки між ними. При цьому ефективна взаємодія стає важливим елементом професійного та особистісного розвитку майбутніх аграріїв, збільшуючи інтенсивність і тривалість контактів студентів між собою, між викладачами (урізноманітнюючи варіанти взаємодії), за рахунок чого зростає творча активність студентів.

Взаємодія всіх суб'єктів ВАНЗ опосередковує процеси внутрішньої групової динаміки: сприймання суб'єктів один одним, формування групових норм та цінностей, форм співпраці та взаємної відповідальності. Відтак стосунки, що склалися в ВАНЗ, впливають як на ефективність підготовки майбутніх фахівців-аграріїв, так і на формування їх особистісних якостей, зокрема соціальної зрілості.

Методичні семінари-практикуми забезпечення готовності викладачів до ефективної реалізації методики формування соціальної зрілості студентів

№ п/п	Назва семінару
1	Соціальна зрілість особистості: структурні компоненти, рівні сформованості, діагностичні методики, шляхи і засоби формування
2	Методика формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ
3	Розвиток та формування емпатійної поведінки особистості
4	Емоційний інтелект особистості
5	Від інноваційних форм до творчого педагогічного середовища: форми, методи, прийоми, техніки та технології ефективної педагогічної діяльності
6	Педагогічна фасилітація в навчально-виховному процесі ВАНЗ
7	Можливості застосування особистісно-орієнтованого спілкування в освітньому процесі
8	Соціальний інтелект особистості: діагностика, шляхи формування та розвитку
9	Формування креативності та розвиток творчого потенціалу особистості викладача
0	Розвиток професійних інтересів та мотивації педагога вищої школи
11	Толерантність особистості
12	Самоменеджмент особистості
13	Тайм-менеджмент особистісного, освітнього та мережевого просторів
14	Педагогічна рефлексія: запитання та відповіді
15	Запобігання синдрому професійного «вигорання» викладачів ВАНЗ
16	Педагогічний феномен електронних освітніх ресурсів
17	Використання Інтернет-ресурсів в організації дистанційного навчання, самостійної (практичної, позааудиторної, виховної тощо) роботи студентів
18	Застосування соціальних мереж в освітній діяльності
19	Формування комунікативної компетентності особистості
20	Шляхи та напрямки подальшого вдосконалення процесу готовності викладачів

Таблиця 1.2.

Перелік та зміст підрозділів методичних семінарів-практикумів

№ п/п	Назва підрозділу	Зміст
1	«Глосарій»	перелік основних термінів і словосполучень, що найбільш повно і точно відображають зміст семінару. Ці слова можуть також слугувати ключем під час пошуку в Інтернеті додаткової інформації;
2	«Зміст поняття в схемах та таблицях»	основні визначення до семінару подано у вигляді схем, таблиць, діаграм, інфографіки, мультимедійних презентацій;
3	«Наукова думка»	подано перелік авторефератів дисертаційних досліджень, статей, тез доповідей науковців з питань, які розглядають на семінарі;
4	«Література»	наведено перелік літератури, необхідної для більш глибокого вивчення теми семінару;
5	«Діагностичний матеріал»	подано тести та опитувальники для діагностики, відповідної якості особистості, що розглядається на семінарі, а також діагностичний матеріал готовності до педагогічної діяльності, ефективної взаємодії зі студентами тощо;
6	«Заняття з елементами тренінгу»	методичні розробки занять, вправи та завдання; практичні розробки тощо;
7	«Проблемні ситуації»	розміщено варіанти проблемних педагогічних ситуацій за темою, які слід розв'язати;
8	«Вправи»	психолого-педагогічні вправи для опанування відповідного вміння та фізичні вправи для розвантаження та релаксації;
9	«Корисні поради»	поради педагогів-практиків, науковців, медичних працівників, психологів, які займаються дослідженням відповідного наукового напрямку;
10	«Наукова дискусія»	викладачі, які знайомляться з темою семінару, можуть поділитися своїми думками, досвідом, викласти особисту позицію з певного питання особисто, у вигляді тез або на форумі, під час веб-конференції тощо

Таблиця 1.3.

**Тематичний план методичних семінарів із елементами тренінгу
«Ефективна комунікація та взаємодія в малих групах»**

№ п/п	Назва теми	Зміст
1	Малі групи: природа, динаміка, можливості, групова активність	Знання про групи та їх можливості. Розвиток та формування групової активності, групових динамічних процесів. Складання портрета групи.
2	Взаємодія – один із найефективніших видів міжособистісних контактів	Міжособистісні контакти: спрямованість. Взаємодія – один із найефективніших видів міжособистісних контактів. Емпатія. Рефлексія. Застосування досвіду в процесі взаємодії з членами групи.
3	Обережно – конфлікт	Конфлікт: визначення, структура, позитивні та негативні наслідки. Навички конструктивного виходу з конфліктної ситуації.
4	Розвиток асертивної поведінки та захисних механізмів. Запобігання маніпулятивним діям	Психологічний клімат групи. Влада. Деіндивідуалізація та однаковість в мисленні групи. Ризики. Прийняття рішень. Вживання та зловживання владою. Асертивна поведінка. Маніпуляція та її запобігання.
5	Розвиток та формування особистісних та лідерських якостей в групі: можливості та бар'єри	Лідер. Лідерство. Формування потреби в контролі, досягненні, афіліації (збереженні і відновленні дружніх контактів та відносин). Урівноваженість у міжособистісних відносинах. Використання можливості групи для формування лідерських та особистісних якостей її членів. Шляхи гальмування негативних терцій в групі. Формування колективу.

Резюмуючи, зазначимо, що ефективність підготовки майбутніх фахівців-аграріїв, формування особистісних якостей студентів, зокрема, їх соціальної зрілості, здійснення педагогічної діяльності викладачами та реалізація їх професійного потенціалу, зокрема, і готовність викладачів до ефективної реалізації методики формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ залежать від рівня взаємовідносин, які склалися як в окремих студентських групах, так і в колективі ВАНЗ.

Продуктивність таких відносин обумовлена спеціально організованою діяльністю, спрямованою на формування ефективної взаємодії в групах і «базується на інформованості членів колективу, взаєморозумінні, взаємній симпатії, доброзичливості, допомозі та вимогливості, самостійності та ініціативі, оптимістичному настрої, високій ефективності впливу колективу на особистість...» [4, с. 265].

Тому з метою підвищення рівня взаємодії в колективі було розроблено низку методичних семінарів із елементами тренінгу «Ефективна комунікація та взаємодія в малих групах». План методичних семінарів подано в таблиці 1.3.

Висновки. Таким чином, готовність викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ визначаємо як цілісне, складне особистісне утворення, інтегративна якість особистості, що поєднує професійні знання, вміння, навички

та якості особистості, які забезпечують результативність їх роботи, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів цієї праці, потреби в професійному самовдосконаленні. Ефективність процесу формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ залежить від спеціально організованої діяльності, спрямованої на формування високого рівня готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ та організаційно-методичного забезпечення відповідної діяльності. Вважаємо, що перспектива подальших розвідок у даному напрямку полягає в дослідженні рівня сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів-аграріїв, що надасть можливість визначити ефективність відповідної методики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бахтин М.М. К философии поступка // Философия и социология: наука и техника. М., 1986. С. 80.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессиональных деструкций: учеб. пособие для вузов. М.: Акад. проект; Екатеринбург: Деловая кн., 2005. 240 с.
3. Малашина Т.И. Образовательное пространство как система коммуникативных отношений: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.13. М., 2006. 157 с.
4. Семенова А.В. Прадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія. Одеса: Юридична література, 2009. 504 с.